

IDEA MIASTA

THE CONCEPT OF A CITY

Zbigniew Paszkowski

dr hab. inż. arch. prof. nadzw. ZUT

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Budownictwa i Architektury
Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego

STRESZCZENIE

Jaka jest **idea miasta**, czy pozostaje wciąż taka sama, czy podlega ewolucji? Czy współczesność nie odbiegła na tyle od historyczności, że straciła z nią wszelkie punkty styeczne? Pytania te wydają się zasadne zwłaszcza w kontekście postępującej globalizacji, a w szczególności wobec obserwowanych procesów dezurbanizacji i dekompozycji miast europejskich.

Słowa kluczowe: miasto, urbanistyka, historia urbanistyki, deglomercja, zarządzanie miastami

ABSTRACT

The concept of a city, what is it like? Does it remain the same or does it evolve? Is the present so distant from the past, they have no common points? These questions seem to be justified due to the context of progressing globalisation and especially when facing the processes of desurbanization and decomposition of European cities.

Key words: words: city, town, town planning, history of urban planning, deglomeration, city management.

WSTĘP

Pod koniec 2011 roku autor zakończył pracę nad grantem naukowym i książką poświęconą idealizmowi w tworzeniu miast¹. Jednym z podstawowych pytań, na które poszukiwał odpowiedzi, to pytanie o **wartość i aktualność historycznego doświadczenia w kreowaniu miast w Europie**, a w szczególności o rolę ideowego podejścia do kreowania miasta na przestrzeni historii. Czy **idea miasta** pozostaje wciąż taka sama, czy podlega ewolucji, a jeśli tak, to czy umiemy korzystać z doświadczeń historycznych? Czy współczesność nie odbiegła na tyle od historyczności, że straciła z nią wszelkie punkty stykowe? Pytania te wydają się zasadne zwłaszcza w kontekście postępującej globalizacji, a w szczególności wobec obserwowanych procesów dezurbanizacji i dekompozycji miast europejskich z jednej strony, a pojawiających się coraz częściej stwierdzeń o „końcu urbanistyki” i „wygasaniu idei miasta” w dobie współczesnej urbanizacji, z drugiej. Na pytanie, czy nauka płynąca z historii urbanistyki jest w stanie pomóc we współczesnym kształtowaniu miast, w dążeniu do poprawy środowiska zurbanizowanego, przestrzeni publicznych miast i w kreowaniu współczesnego miasta idealnego? – wydaje się, że można odpowiedzieć twierdząco.

Czy pojęcie „miasto” jest jeszcze pojęciem funkcjonującym, istotnym w rozwoju urbanistycznym? Czy też, w kontekście postępującej urbanizacji i towarzyszących jej cech deglomeracyjnych oraz zmian relacji przestrzennych wywołanych komunikacją i informatyzacją życia codziennego oraz formami wykonywania pracy – pojęcie to straciło swoje znaczenie? Czy i jak w tym kontekście można mówić o współczesnej **idei miasta**, skoro istnieje problem z jego współczesnym zdefiniowaniem?

Ewa Rewers pisze, że „*miasta postindustrialne przełomu XX i XXI w. odrywają się od swego rdzenia – polis – i dryfują w kierunkach, których rozpoznanie stanowi wyzwanie dla wielu dyscyplin nauki*”². W obliczu wszechogarniającej urbanizacji, rozpowszechnieniu różnych form komunikacji i powszechnej informatyzacji, tak celnie opisanej przez Alвина Tofflera³, zasadność pytań o permanencję **idei miasta** wydaje się słuszna.

Ryc. 1a Sines (Portugalia) - mury obronne jako granica fizyczna pomiędzy miastem a nie-miastem. Źródło:

Fig. 1a. Sines (Portugal) – the defensive walls as a physical border between the town and non-town. Photo by the author.

Ryc. 1b Kraków -mury obronne – symboliczne znaczenie granicy miasta. Źródło:

Fig. 1b. Krakow – the defensive walls; city limits marked symbolically. Photo by the author.

¹Paszkowski Z., *Miasto idealne w perspektywie europejskiej i jego związki z urbanistyką współczesną*, Universitas, Kraków 2011. Projekt badawczy finansowany z grantu MNiSZW Nr NN527107738. Przedstawiony w niniejszym artykule tekst jest refleksją płynącą z rozważań nad zagadnieniami poruszonymi w mojej publikacji książkowej, nie stanowi natomiast ani jej streszczenia, ani nie jest publikacją jej fragmentów.

²Rewers E., *Post-Polis. Wstęp do filozofii miasta ponowoczesnego*, Universitas, Kraków 2005

³Toffler A., *Trzecia fala*. PIW, Warszawa 1979

Historia urbanistyki to nie tylko historia budowy miast w ich sensie fizycznym, to przede wszystkim historia idei, idei wspólnego zamieszkiwania i pracy na określonym, zwartym obszarze miejskim – tak różniącym się od rozproszonego osadnictwa wiejskiego, „niemiasta”. Dziś te różnice ulegają coraz większemu zatarciu – wieś się urbanizuje a miasto rozwija na terenach wiejskich. Swoboda migracji i komunikacji oraz liberalizm przestrzenny powoduje, że struktury te przenikają się wzajemnie, podobnie jak cechy życia społecznego i formy kultury – wzorce miejskiego funkcjonowania rozwijają się w obszarach wiejskich, a w obszarach miejskich obserwowane jest zagnieżdżanie się kultury wiejskiej⁴. Czyżby spełniał się sen Ebenezera Howarda?

Od początków swojego istnienia miasta nie tylko służyły realizacji potrzeb życiowych mieszkańców i przyjezdnych, ale tworzyły też znaczenia symboliczne, które zobrazowane był za pomocą budowli (mury obronne, wieże, bramy miejskie, pałace miejskie, ratusze, kościoły i katedry, klasztory, kramy, szpitale, teatry, muzea, szkoły ...) zróżnicowanych pod względem skali, detalu, ekspozycji i wzajemnych relacji w złożonych układach kompozycyjnych oraz przestrzeni publicznych (placze miejskie, rynki, wirydarze, ulice, kanały, mosty, schody miejskie, bulwary, podcienia, parki i skwery ...) towarzyszących tym budowlom, z artefaktami symbolicznymi i praktycznymi miejskich wnętrz publicznych (pomnikami, rzeźbami, fontannami, miejską zielenią, charakterystycznymi latarniami, studniami, ławkami itp.), definiującymi w swoich sekwencjach, kształtach i detalach – miejską symbolikę i sławiących wielkość i kulturę swoich mieszkańców.

Ryc. 2. Ruiny greckiego teatru w położonym w górach mieście Tremessos w Azji Mniejszej. Źródło:

Fig. 2. Ruins of the Greek theatre in Tremessos, a city sited in the mountains in Anatolia. Photo by the author

Ażeby jednak móc przybliżyć nieco to złożone i wielowątkowe zagadnienie, należałoby zastanowić się nad pojęciem **idei miasta** w kontekście europejskim i nad określeniem tworzących ją komponentów. Idea miasta stała się zarówno podmiotem jak i przedmiotem rozwoju cywilizacyjnego, a w konsekwencji również wielorakiego i wielowątkowego rozwoju urbanistycznego miast i miejskiej cywilizacji. Przedstawiona poniżej krótka charakterystyka zasadniczych komponentów składających się, zdaniem autora, na ideę miasta, ma na celu wykazanie, że w historycznym procesie cywilizacyjnym, mimo jego wzlotów i upadków, mimo zakresu urbanizacji niemającej precedensu w historii – **idea miasta** pozostała w zasadzie niezmienna.

⁴ Sprawa dotyczy zarówno form architektonicznych czerpanych z wiejskich wzorów, jak zabudowa jednorodzinna i małe domy mieszkalne typu „dworkowego”, ogródki działkowe i przydomowe w obszarach miejskich, ale także zachowań kulturowych i społecznych, wpływających na istotne zmiany w kulturze miejskiej. Zagadnienia te porusza również Dieter Frick w swej książce: *Theorie des Städtebaus*, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, Berlin, 2008 s. 12

GLÓWNE FILARY IDEI MIASTA

Zgodnie z przeprowadzoną syntetyczną analizą miasta historycznego w Europie, można stwierdzić, że pojęcie **idei miasta**, wynikające z tej analizy, należy traktować w ujęciu społeczno-przestrzennym. Idea ta opiera się na czterech podstawowych filarach reprezentowanych przez zagadnienia: **lokalizacji, funkcji, formy i emocji**. W ujęciu ogólnym zagadnienia te reprezentują różne konteksty społeczne i przestrzenne, jak:

- Kontekst walorów naturalnych przy wyborze miejsca lokalizacji miasta,
- Kontekst funkcjonalnej zasadności kreowania wspólnotowości miejskiej,
- Kontekst kreowania formy miasta, jako dążenia do idealnego ukształtowania przestrzennego zabudowy miasta w duchu piękna i ponadczasowości⁵,
- Kontekst wartości niematerialnych składających się na budowanie historii, tożsamości⁶ i „magii miasta”,
- Kontekst wielości wzajemnych relacji – przestrzennych (między obiektami, między obiektami a przestrzenią otwartą między elementami przestrzeni o różnej skali itp.), międzyludzkich (współpracy, zależności służbowej, wspólnotowości itd.), a także indywidualnych relacji percepcyjnych postrzegania przestrzeni miejskiej przez jej użytkowników.

Ryc. 3. Bolouterion - miejsce zgromadzeń przedstawicieli wspólnoty miasta Priene. Źródło:

Fig. 3. Bolouterion – a meeting place for representatives of the community of Priene city. Photo by the author

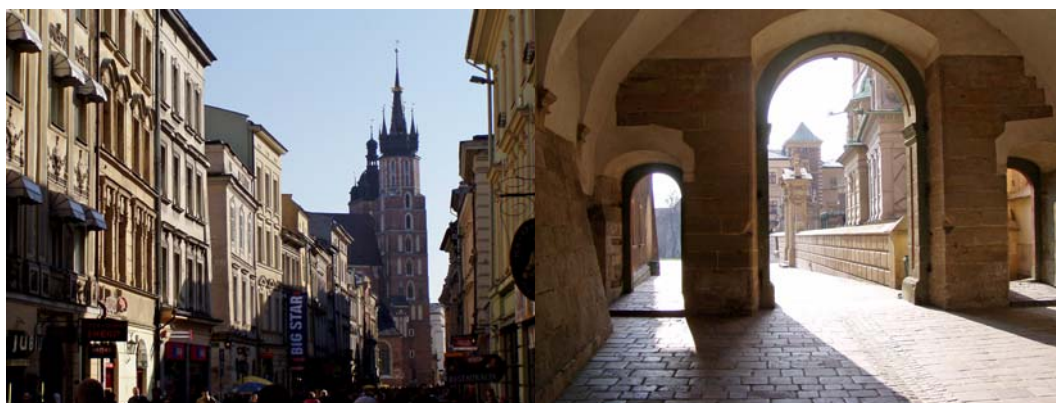
WARTOŚĆ LOKALIZACJI MIASTA

Decyzja o lokalizacji miasta w przestrzeni stanowi jedną z najważniejszych decyzji w procesie rozwoju miasta. Greckie i rzymskie rytuały związane z wytyczeniem miasta były z pewnością początkiem ich historii, ale również zwieńczeniem trudnych decyzji związanych z samym wyborem lokalizacji (lokacją). Podstawą większości decyzji lokalizacyjnej założeń miejskich były naturalne warunki obronności, dostępność do wody i położenie przy handlowych szlakach komunikacyjnych. Główne szlaki komunikacyjne znajdowały swoje odzwierciedlenie w układzie głównych ulic miejskich, wiążąc struktury miast powstających w węzłach sieci regionalnej z całą jej przestrzenią. Niektóre miasta, jak grec-

⁵ Zob. Paszkowski Z., *Ponadczasowe wartości w architekturze*, [w:] *Definiowanie przestrzeni architektonicznej*, Czasopismo Techniczne, Kraków 2011

⁶ Znaczenie pojęcia „tożsamości” (ang. identity), szeroko dyskutowanego w środowisku architektów i urbanistów, wyjaśnia Kevin Lynch w swej książce: *Good City Form*, The MIT Press Cambridge Massachusetts, London 1981 (paperback edition 1984), s. 131: „Identity is the extent to which a person can recognize or recall a place as being distinct from the other places-as having a vivid, or unique, or at least a particular, character of its own”. Warto wymienić również pracę Magdaleny Żmudzińskiej-Nowak, *Miejsce - tożsamość i zmiana*, Politechnika Śląska 2010, w której autorka analizuje tożsamość miejsc w mieście, dochodząc do wniosku, że jest one wyrazem zarówno morfologii miasta jak i indywidualnej percepcji psychofizycznej.

kie Tremessos czy Priene, położone w górach, czy polskie grody obronne na terenach podmokłych (Biskupin) - mimo swego obronnego charakteru, nie przetrwały w procesie historycznego rozwoju. Stało się tak częściowo na skutek wydarzeń historycznych i sił natury (jak np. trzęsienie ziemi w Tremessos, zamulenie zatoki u ujścia rzeki Meander w przypadku Priene i Miletu), a częściowo na skutek przewagi czynnika obronności (wyizolowania z przestrzeni kooperacyjnej) nad czynnikiem współpracy z innymi ośrodkami. Inne miasta, głównie takie, które stanowiły „węzły” komunikacji regionalnej, ośrodki wielorakiej kooperacji - do dziś stanowią prężnie rozwijające się organizmy miejskie (Ateny, Kolonia, Turyn, Kraków i wiele innych). Lokalizacja miasta w określonym krajobrazie naturalnym kreuje również związek jego zabudowy z topografią terenu, inspirując formy architektoniczne i założenia urbanistyczne i przyczyniając się do tworzenia niepowtarzalnej fizjonomii krajobrazowej miast (Rzym, Lizbona czy langwedockie cyrkulady⁷). Wiele czynników, które przyczyniały się do podejmowania określonych decyzji o lokacji miast, dziś może straciło na znaczeniu. Jednakże miasta o trafnie wybranej lokalizacji w przestrzeni regionalnej, także oparte na współdziałaniu z innymi ośrodkami miejskimi, miały lepsze warunki rozwoju, a ta swoista „renta lokalizacyjna” działa do dziś.

Ryc. 4a Tożsamość miasta - Kraków, ul. Floriańska z widokiem na wieże bazyliki Mariackiej. Źródło: autor
Fig. 4a. Town's identity – Krakow, Floriańska street and the view at the towers of St. Mary's church. Photo by the author.

Ryc. 4b Tożsamość miasta - Wzgórze Wawelskie w Krakowie. Źródło: autor
Fig. 4b. Town's identity – Wawel Hill in Krakow. Photo by the author. Photo by the author.

WSPÓLDZIAŁANIE JAKO PODSTAWOWA CECHA MIASTA

Współdziałanie stanowi pierwszy ważny składnik „idei miasta”. Już we wczesnym okresie rozwoju cywilizacyjnego w Europie potrzeba współdziałania oparta na zasadach wspólnotowości, wzajemnej pomocy w realizowaniu celów życiowych i zwiększaniu szans na przetrwanie była oczywista. Ten „stadny” charakter gatunku ludzkiego stanowił podstawę woli do gromadzenia się i do wspólnego przeciwdziałania wrogim siłom natury. Charakter „plemienny” wskazywał na potrzeby podkreślania więzi grupowych i konieczność zarządzania wspólnotą. Ideą najstarszych miast powstających w kręgu naszej cywilizacji, jak Catal Huyuk w Turcji, pochodzące z okresu ok. 10 tysiąclecia p.n.e., była wspólnota podstawowego interesu, jakim było przetrwanie. Znacznie późniejsze miasta-państwa w Grecji antycznej czy w Cesarstwie Rzymskim, były przykładami wysokiego stopnia organizacji wspólnoty społecznej, która poza podstawowymi celami przetrwania i

⁷ Cyrkulady langwedockie – to grupa miast obronnych lokowanych w XI wieku w Langwedocji (południowa Francja) o charakterystycznej owalnej formie na wzgórzach z położnym centralnie obiektem sakralnym. Miasta te zostały zidentyfikowane i opisane jako planowane układy miejskie przez prof. Krzysztofa Pawłowskiego, autora książki pt.: *Circulades Languedociennes de L'an Mille. Naissance de l'urbanisme européen*, Presses du Languedoc

rozwoju wykształciła zasady współdziałania wyższego rzędu, podstawy demokracji, a sposób organizacji wspólnoty miejskiej znalazł swoje odzwierciedlenie w budowie trwałych układów urbanistycznych. To właśnie dzięki **współdziałaniu**, dzięki organizacji grupy, szybkiej wymianie informacji, możliwości osiągnięcia celów niemożliwych do zrealizowania przez poszczególne jednostki w pojedynkę – mogły powstawać miasta i bronić swego bytu i niezależności. Najlepszym tego przykładem są wypracowane w miastach średniowiecznych prawa miejskie i zasady życia społecznego, jak np. organizacje cechowe czy społeczna organizacja obrony miasta w przypadku zagrożenia zewnętrznego.

Dzisiaj także wielostronna współpraca o różnym charakterze i zakresie współdziałania ma niebagatelne znaczenie dla rozwoju miasta. Wielość różnych współczesnych form współdziałania to podstawa różnorodności miasta, jego złożoności, charakteru i możliwości rozwoju. Podstawą współdziałania jest zarówno wzajemna empatia, jak i przestrzeganie zasad i unormowań miejskiego życia w ramach wspólnoty miejskiej. Wspólnotę miejską w dzisiejszym rozumieniu tego pojęcia należy widzieć jako dzielenie wspólnego miejsca zamieszkania, dorastanie we wspólnym środowisku, tworzenie miejscowej tożsamości, a co za tym idzie – przynależności do grupy i miejsca i odpowiedzialności za dobro wspólne, zarówno materialne (np. przestrzeń miejska), jak i niematerialne (np. tradycja).

Miasto jest miejscem, w którym rozgrywa się nie tylko proces współdziałania w procesach pracy, ale także miejscem formalnych i nieformalnych kontaktów społecznych i spotkań interkulturowych. Potrzeba wymiany towarów i usług, potrzeba wymiany informacji, nauki, sztuki, produkcji – a także łatwiejsza możliwość wyboru partnerów życiowych, możliwość kształcenia młodego pokolenia, prowadzenia życia rodzinnego, poczucie większego bezpieczeństwa socjalnego – były m.in. podstawowymi zaletami, które przyczyniały się do rozwoju miast, niezależnie od ich formy i położenia. Z czasem miasta stanowiły zwarte społeczeństwa miejskie o wysokim stopniu kooperatywności, a także kreatywności. To głównie miasta były przecież kolebką i kuźnią różnego rodzaju osiągnięć cywilizacyjnych na przestrzeni historii. Współczesna cywilizacja europejska swój rozwój zawdzięcza miastom – tyglom różności, w których generowały się innowacyjne rozwiązania techniczne, nowoczesna kultura i sztuka oraz nowa myśl humanistyczna i społeczna.

Ryc. 5a Magiczne miasto - Wenecja. Źródło: autor
Fig. 5a. Venice – a magic city. Photo by the author

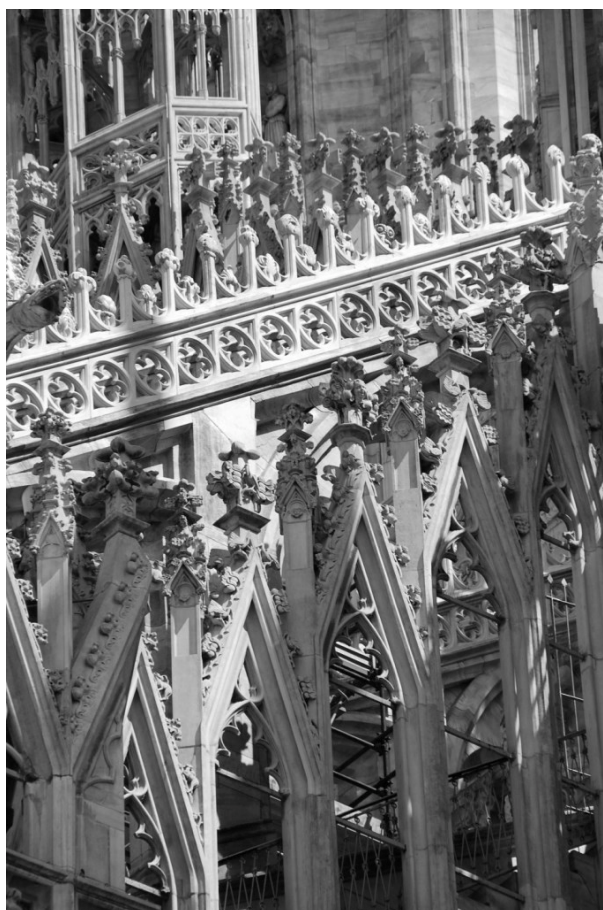

Ryc. 5b Magiczne miasto - Wenecja. Źródło: autor.
Fig. 5b. Venice – a magic city. Photo by the author.

ROLA WARTOŚCI PRZESTRZENNYCH DLA TOŻSAMOŚCI MIASTA

Niezwykle istotnym komponentem idei miasta (miejskości) są jego **wartości przestrzenne**, na które składają się układ urbanistyczny i zabudowa w relacji z topografią i krajobrazem naturalnym związanym z lokalizacją miasta. Idea miasta, we wczesnym okresie rozwoju urbanistyki, była ideą wspólnoty interesów (bezpieczeństwa, więzów rodzinnych, wymiany towarowej, pracy, poczucia przynależności grupowej itp.), której charakter utrwalał w przestrzeni zurbanizowanej. Przestrzeń ta charakteryzowała się okre-

ślona hierarchią wewnątrz miejskich o charakterze publicznym i specyfiką umiejscowienia poszczególnych budowli – ze różnicowaniem wynikającym z ich znaczenia i wielkości. Jest rzeczą znaną, że miasta historyczne obfitują w tak wielkie bogactwo rozwiązań przestrzennych, różnorodność kompozycji zabudowy i obszarów publicznych, wielość typów i skali zabudowy, bogactwo dekoracji stylowych, form architektonicznych wyróżniających zarówno przestrzenie publiczne jak i poszczególne budynki (dominanty przestrzenne). Obiekty budowane były w sposób trwały z przeznaczeniem ich istnienia i funkcjonowania przez setki lat. Znaczące budowle miejskie odzwierciedlały upodobania estetyczne epoki, pokazując kunszt rzemiosła, myśli technicznej i głęboką wiarę w istnienie czynnika nadprzyrodzonego. Wartości przestrzenne miasta, jego układ urbanistyczny i wypełniające go obiekty architektury o ponadczasowych wartościach stanowiły podstawę przestrzennej tożsamości miasta i konkurencji między miastami. W wielu miastach historycznych zachowanych do dzisiejszego dnia, właśnie historyczne ich fragmenty nadal definiują architektoniczną i przestrzenną tożsamość miast (pl. Św. Marka w Wenecji, Rynek Główny w Krakowie, Rambla w Barcelonie, czy Wały Chrobrego w Szczecinie).

Ryc. 6. Katedra w Mediolanie - jakość i bogactwo detalu w przestrzeni miejskiej. Źródło: autor.

Fig. 6. The cathedral in Milan – the quality and abundance of details within urban space. Photo by the author.

Choć nie jest udowodnione, czy wartości przestrzenne miast i architektoniczne walory ich zabudowy miasta mają jakkolwiek wpływ na szczęście jego mieszkańców, to ich oddziaływanie jest znaczące zarówno dla budowania „tożsamości” miasta i jego ogólnej funkcjonalności. Na „wartości przestrzenne” składa się bowiem nie tylko piękno zabudowy, ale i jej logika, kompozycja, celowość, symbolika i funkcjonalność. Współcześnie, w kształtowaniu wielu obiektów architektury zaniechano postępowania według klasycznych, racjonalnych wzorów jej kreowania, podobnie jak w zakresie kształtowania przestrzeni

zurbanizowanej miast porzucano klasyczne zasady ich budowy na rzecz rozwiązań do-
 rąжных i pragmatycznych⁸.

Ryc. 7a Przestrzeń miejska Wrocławia. Źródło: autor.

Fig. 7a. The urban space of Wrocław. Photo by the author.

Ryc. 7b Przestrzeń magiczna Wrocławia. Źródło: autor.

Fig. 7b. The magic space of Wrocław. Photo by the author.

MAGIA MIASTA

Wartości materialne i przestrzenne wraz z wartościami wynikającymi z charakterystyki kulturowej społeczności miejskiej, stanowią punkt wyjścia do kreowania kolejnego ważnego składnika idei miasta, jakim są **wartości niematerialne**. Wartości niematerialne miasta tworzy przede wszystkim jego tradycja kreująca swoistą „magię miasta” związaną z jego ideowością – z historią, jego mieszkańcami, ich sferą duchową, wierzeniami, legendami i zabobonami oraz ideami. Wartości niematerialne miasta powstają, „inkubują się” w procesie istnienia miast (zarówno w procesach rozwoju miast, jak i ich destrukcji) jako historie cząstkowe lub zbiorowe, jako zapisy ważnych dla miasta wydarzeń, a dalej jako wspomnienia trwające w zbiorowej pamięci społecznej i historycznej przestrzeni. Magię miasta może więc wytworzyć tylko miasto, które ma swoją historię i buduje swoistą

⁸ Czytelnika odsyłam do świetnie napisanej książki prof. Antonio Monestrioliego, *Tryglif i metopa. Dziewięć wykładów o architekturze*, Politechnika Krakowska, Kraków 2008.

tradycję. Nowo zakładane miasta, przestrzenie miejskie, osiedla – siłą rzeczy pozbawione są możliwości posiadania tego „magicznego komponentu”, a ich jakość estetyczna i wykonawcza często nie predestynuje ich do długowiecznego trwania i kreowania historii miejsca. Nie bez przyczyny wykorzystuje się dawne obiekty i przestrzenie do lokalizacji nowych funkcji odpowiadających potrzebom współczesnym. Pałace królów, prezydentów państw i siedziby władz miejskich najchętniej lokują się w budynkach historycznych. Ale również i nowe współczesne funkcje, jak centra handlowo-usługowe, chętnie wykorzystują klimat przeszłości. Przykładem może być transformacja zespołu fabrycznego Izraela Poznańskiego w Łodzi na Centrum Handlowo-Usługowe Manufaktura, centrum sztuki i hotel Andels, centrum handlowe Stary Browar w Poznaniu, czy też Galeria Handlowo-usługowa Kazimierz w Krakowie. Działania takie dają możliwość skorzystania z historii, dopisania do niej nowego rozdziału, a dzięki perspektywie historycznej, nadania współczesnej architekturze bogatszych, zindywidualizowanych znaczeń.

Ryc. 8a Centrum handlowo- usługowe Manufaktura w Łodzi – przykład transformacji komercyjnej obszaru poprzemysłowego. Źródło: autor.

Fig. 8a. Manufaktura shopping centre in Łódź – an example of post-industrial commercial transformation. Photo by the author.

Ryc. 8b Hotel Andels w Łodzi - współczesne wnętrze dawnej przędzalni (proj. A+P Architekten). Źródło: autor.

Fig. 8b. The Andels Hotel in Łódź – the present interior of the former spinning mill (designed by A+P Architekten). Photo by the author.

Ryc. 9a Paryż – miasto spotkań i kontaktów. Źródło: autor.

Fig. 9a. Paris – a town of meetings and contacts. Photo by the author.

Ryc. 9b. Paryska kawiarnia – symbol kontaktów międzyludzkich w przestrzeni miasta. Źródło: autor.

Fig. 9b. A Paris café – the symbol of interpersonal contacts within urban space. Photo by the author.

IDEA MIASTA WSPÓLCZEŚNIE

Spróbujmy dokonać pewnej transpozycji tych zagadnień na sytuację współczesnego rozwoju urbanistycznego i przeanalizować, na ile opisane powyżej komponenty składowe **idei miasta**, są (lub mogą być) obecne w dzisiejszych miastach lub w planowanej urbanistyce przyszłości.

Mimo tofflerowskiej wizji globalnej wioski i głoszeniu tez o erozji idei miasta, podstawowy jej komponent, zagadnienie **współdziałania społecznego**, jest elementem nadal aktualnym i pożądanym. Mimo niezwykle zaawansowanej technologii komunikacji, ani TV 3D, radio, telefon komórkowy, Internet, ani nawet skype, czy smartphone nie są w stanie zastąpić kontaktu osobistego między ludźmi. Mimo publikacji książkowych i Internetowych – nic nie zastępuje możliwości osobistego spotkania i bezpośredniej wymiany poglądów i informacji, ani możliwości współpracy. Prócz przekazów informacji w formie bitowej, kontakt osobisty jest bogatszy, bo realizowany wszystkimi zmysłami, wśród których zmysł wzroku stanowi najistotniejszą formę percepcji. Przykładem mogą być sympozja i konferencje, coraz liczniejsze kawiarnie, kluby, potrzeba towarzyskich spotkań, a choćby nawet zjawisko przyglądania się przechodniom siedząc przy kawiarnianym stoliku lub gromadzenia się w celu manifestowania wspólnych zainteresowań (sportowych, gospodarczych czy politycznych). Istotnym elementem wyższości miasta nad nie-miastem jest łatwiejsza możliwość znalezienia pracy i usług czy wytwarzania dóbr będących przedmiotem zbytu. Przetrawanie w społeczeństwie miejskim staje się łatwiejsze dzięki wykonywaniu pracy dla innych. W rozproszonym układzie osadniczym, praca z reguły ukierunkowana jest na potrzeby własne, możliwości wykonywania odpłatnej pracy na rzecz innych osób są znacznie bardziej ograniczone, a czasem wręcz niemożliwe. Nie daje to wielu możliwości uzyskania dodatkowych dochodów.

Współcześnie trzeba jednak spojrzeć na zagadnienie współdziałania jeszcze szerzej. Zwiększona mobilność społeczna, umożliwiona poprzez prawo swobodnego poruszania się i osiedlana w Europie, stanowi większą szansę niż to miało miejsce dawniej na znalezienie przez poszczególne jednostki właściwego miejsca dla swego rozwoju. Społeczność miejska staje się tym samym tworem zmiennym, a jej jednostki są bardziej różnorodne, mobilne, a przez to mniej związane z miejscem aktualnego przebywania. „Spotkanie” zastępuje pojęcie wspólnoty. Zjawisko to zostało wykorzystane m.in. w wykreowaniu marki miasta Wrocław: „*Wrocław miastem spotkań*”.

Ryc. 10. Paryż, Pl. Vendome - kwintesencja miejskości. Źródło: autor.

Fig. 10. Paris, Place Vendome – the essence of cityness. Photo by the author.

W tym kontekście społecznej mobilności, przestrzenne ukształtowanie i wyrazista tożsamość miasta pełni niezwykle istotną rolę w utrwaleniu „idei miasta”. Uzyskanie wyrazisto-

ści przestrzennej miasta przejawia się realizacją architektury wysokiej klasy i przestrzeni publicznych o indywidualnym, rozpoznawalnym charakterze.

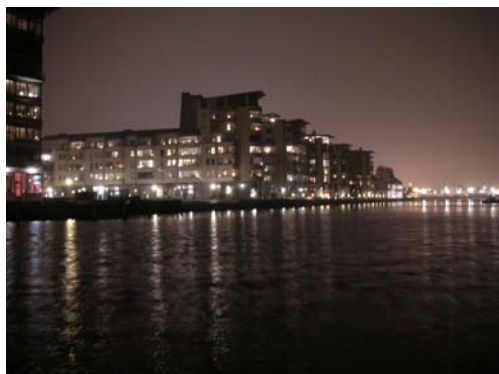
ZMIANA PARADYGMATU MIASTA W OBLICZU ROZWOJU URBANISTYCZNEGO

W wieku XX., **zasady kształtowania przestrzennego miast** uległy wielkiej metamorfozie, jeśli porównać z je z zasadami kształtowania miast średniowiecznych, nowożytnych czy nawet okresu XIX. Od czasów antyku i średniowiecza miasta stanowiły odzwierciedlenie wiary religijnej i stanowiły odwzorowanie kosmicznej harmonii wszechświata. Tendencje do kreowania idealnych układów miejskich, jakie dominowały dyskurs urbanistyczny od wieków średnich do czasów epoki industrialnej, charakteryzowały się dążeniem do symetrii, osiowości, równomierności i racjonalizmu rozplanowania formalnego i funkcjonalnego. Industrializacja miast w wieku XIX i rozwój idei społecznych oraz wiara w osiągnięcia naukowe matematyki i mechaniki zapoczątkowały mechanistyczne podejście do zagadnień kształtowania przestrzeni, porzucając rozważania kosmologiczne⁹. Genezą tej metamorfozy jest również trauma nadmiernego zagęszczenia miast w epoce rozwoju przemysłowego w XIX w. oraz powstanie nowych idei urbanistycznych: miasta-ogrodu, miasta liniowego, miasta funkcjonalnego itd. Realizacja założeń miejskich według tych idei była związana z wdrażaniem w życie nowych ideologii społecznych – socjalizmu i komunizmu. Te tendencje były jedną z głównych przyczyn m. in. powszechności zjawisk deglomeracyjnych wokół miast europejskich, przejawiających się w różnych formach urbanizacji. Deglomeracja przyczyniła się niewątpliwie do stworzenia bardziej przyjaznych warunków zamieszkania (domy w ogrodach – E. Howard, osiedla mieszkaniowe w parkach – Le Corbusier itp.), choć w poważnym stopniu naruszyła podstawy realizowanej dotychczas zwartej miejskości. Z deglomeracją stanowiącą negatywne zjawisko funkcjonalno-przestrzenne, wiążą się negatywne zjawiska społeczne, jak chociażby osłabienie więzi współdziałania, zasad podziału pracy i reguł postępowania (zachowania się) itd., charakterystycznych dla miast zwartych. Warto pamiętać, że przypadku rozproszonego rozwoju przestrzennego miast, dla zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, konieczne jest korzystania w życiu codziennym z różnych form transportu osobowego i towarowego. Sytuacja ta powoduje rozrost przestrzeni niezbędnej dla komunikacji, niekiedy kosztem innych funkcji miejskich (przestrzeni rekreacyjnych, pieszych, aktywności miejskiej mieszkańców). Obserwowane zjawiska urbanizacyjne o charakterze reurbanizacji, a więc powrotu do zwartości miasta i realizowania w projektach współczesnych cech kompozycyjnych charakterystycznych dla miasta historycznego, stanowią próby powrotu do idei miasta, porzuconej w okresie rozprzestrzenienia się w XX w. urbanistyki funkcjonalizmu i socmodernizmu.

Ryc. 11a.,b. Zabudowa pierzei ulicy w Lizbonie (arch. A.Siza) jako przykład reurbanizacji miasta. Źródło: autor Fig. 11a,b. Street line architecture in Lisbon (arch. A.Siza) as an example of reurbanisation of the city. Photo by the author.

⁹ Akkerman A., *Harmonies of Urban Design and Discords of City Form* [w:] *Designing Cities*, wyd. A.R. Cutbert, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2003

Ryc.12a.,b. Poprzemysłowa transformacja terenów portowych w Helsingborgu (Szwecja) w dzielnicę mieszkaniową jako przykład kreowania nowej zwartości miejskiej. Źródło: autor.

Fig. 12a.,b. Postindustrial transformation of the port areas in Helsingborg (Sweden) into a living quarter as an example of new urban compactness. Photo by the author.

IDEA MIASTA DZIŚ

Jak wynika z tej krótkiej analizy, **idea miasta**, mimo zjawisk globalizacji i rozwoju technicznego, w swej zasadniczej strukturze nie uległa znaczącej zmianie. Współpraca, kreowanie miejskiej społeczności o wspólnej tożsamości, tworzenie wartości kompozycyjnych zawierających się w przestrzeni zurbanizowanej i wartości niematerialnych określających tożsamość miasta – nadal są elementami poszukiwanymi, definiującymi ideę miasta, jego możliwości rozwojowe i jego wartość. Miliony turystów odwiedzających Stare Miasto w Krakowie w celu podziwiania piękna kompozycji średniowiecznego układu przestrzennego miasta wraz z jego budowlami, osnutymi legendami i opowieściami o historycznych zdarzeniach i ich znamienitych mieszkańcach, podobnie jak w Wenecji, Paryżu, Rzymie, Londynie, Barcelonie czy Lizbonie - miast o niepowtarzalnej magii miejsc - świadczą o potrzebie istnienia miast, jako kwintesencji historii, kultury i miejsc, w których następuje intensyfikacja wrażeń emocjonalnych. Świadczą one o potrzebie istnienia idei miasta, jako niezbędnej sceny dla życia społecznego i permanentnego kreowania jego różnych form opartych na współdziałaniu i współtworzeniu – w tym również wartości przestrzennych, materialnych i duchowych, niematerialnych.

Ryc.13. Fragment centrum Lizbony (Portugalia), jako miasta zwartego. Źródło: fot. autora

Fig. 13. View of a central part of Lisbon (Portugal) as a compact city. Photo by the author.

Ryc.14. Jedno z satelitar-nych osiedli Ankary (Turcja) jako przykład deglomeracji miasta i utraty jego zwartości. Źródło: fot. autora.

Fig.14. One of the satellite settlements at Ankara (Turkiye) as an example of a lost compactness. Photo by the author.

PODSUMOWANIE

Podsumowując przedstawione powyżej tezy, należy stwierdzić, że **idea miasta** jest nadal żywa i potrzebna, choć jej forma ulega nieustannemu dostosowaniu do współczesnych potrzeb i oczekiwań. Trzeba jednakże zwrócić uwagę, że opisane powyżej filary tej idei, są w stanie ekstremalnego zagrożenia. Zwiększająca się szybkość, częstotliwość i ilość przemieszczających się osób, przy stałym obniżaniu się jakości na rzecz ilości (obiektów, towarów, zdarzeń wzorców kulturowych itd.), zastępowaniu trwałych wspólnot miejskich przypadkowymi związkami czy spotkaniami, braku zwartości przestrzeni, a także przy braku systemu wartościowania współczesnej przestrzeni miejskiej i architektury oraz zanikaniu duchowości i sakralności w przestrzeniach miejskich, stanowią wybrane czynniki powodujące erozję miasta rozumianego jako zwarty system ideowo-przestrzenny.

Wydaje się, że mimo tych niekorzystnych zjawisk natury ogólnej, które wpływają na współczesnych kształt miast europejskich, w podejmowanych działaniach projektowych i w zarządzaniu miastami warto dążyć różnymi drogami do podtrzymania idei miasta. Wydaje się również konieczne, aby w tym celu wykreować zasady takiego zarządzania rozwojem miast istniejących i kształtowania nowych miast i osiedli w przyszłości, aby:

- kreować warunki do powstawania społecznych więzi współdziałania między mieszkańcami,
- tworzyć trwałe wartości przestrzenne, oparte o klasyczne zasady porządku i geometrii, zarówno w zakresie kompozycji urbanistycznej, jak i w skali architektonicznej,
- kreować obiekty i przestrzenie publiczne o wartościach ponadczasowych,
- dostosowywać nową architekturę do kontekstu przestrzennego, historycznego i społecznego obszaru, w którym podejmujemy działania, z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju.

Biorąc pod uwagę fakt, że miasto jest organizmem żywym, wymagającym nieustannych przekształceń, należy unikać tworzenia sztywnych planów przestrzennych. Długi proces projektowania i realizacji inwestycji (inkubacji idei przestrzeni zurbanizowanej i przekształcania jej w rzeczywistość), na skutek złożoności procesów inwestycyjnych (zwłaszcza w przestrzeniach publicznych), wymaga myślenia kreatywnego, przewidywania kierunków rozwoju i planowania przestrzennego i społecznego.

Planowanie rozwoju urbanistycznego nie może być pozbawione kreatywnego myślenia o przyszłości, gdyż oznaczałoby to koniec współczesnej europejskiej cywilizacji miejskiej, której istotnym, fizycznym przejawem są dobrze zaplanowane miasta, o doskonałej organizacji wewnętrznej, o ponadczasowej architekturze stanowiącej świadectwa poszczególnych epok rozwoju kultury i sztuki, zrównoważone i współgrające z otaczającym je krajobrazem.

THE CONCEPT OF A CITY

In the end of 2011 the author completed his work on a book on idealism in creating the cities¹⁰. One of the basic questions he was trying to answer was the one asking about value and validity of historic experience in creating towns in Europe, and especially about the role of conceptual and idealistic approach to the process of creation in the course of history. Does the concept of a city remain all the time the same, or does it evolve, and if so, do we know how to make the most of experiences from the past? Is the present, the contemporaneity, so distant from the past, they have nothing in common? These questions seem justified especially in the context of progressing globalisation, as well as facing the processes of desurbanisation and decomposition of European cities; opinions talking about “the end of town planning” and “concept of a city fading away” in the time of contemporary urbanisation are also more and more often. It looks like we can answer “yes” the following question: the knowledge gathered by the history of urban planning, can it help us to shape cities nowadays, to improve the urbanised environment and urban public space, to create a contemporary ideal town?

Can the notion “city” still function? Is it essential for the progress of urban planning? Or, regarding the context of expanding urbanisation bound to deglomeration, and the changes in spatial relations caused by communication, computerisation of everyday life and types of job, has this notion lost its significance? If it is so difficult to define a city now, can we speak about a present concept of a city? And if so then how?

Ewa Rewers writes as follows: “postindustrial cities from the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries split off from their core – polis – and keep drifting in the directions that many disciplines of science can hardly recognise”¹¹. Facing the omnipresent urbanisation, wide-spreading of various form of communication, and common computerisation, so accurately described by Alvin Toffler¹², it is really justified to ask a question concerning the permanence of the concept of a city.

The history of urban planning is not only the history of building cities physically; first of all it is the history of a concept to live and work together within a clearly defined compact urban area, so very different from a dispersed rural settlements, “non-cities”. Today the differences are less and less clear – a country is being urbanised while a city is being developed in rural areas. Freedom of migration and communication, spatial liberalism, make these structures to penetrate each other, just like the features of social life and forms of culture do – the patterns of urban functioning are being developed within rural areas, while rural culture is being transplanted to urban areas¹³. Ebenezer Howard's dream has come true, hasn't it?

Since their beginning towns not only have been providing living conditions both for residents and visitors, but have also been creating symbolic meanings visualised by buildings (defensive walls, towers, gates, palaces, town-halls, churches and cathedrals, cloisters, markets, hospitals, theatres, museums, schools...) of various scale, details, exposition and mutual relations in complex compositions of public spaces (squares, markets, enclosed gardens, streets, canals, bridges, stairs, boulevards, arcades, parks...) accompanying those buildings together with symbolic and practical artefacts of urban interiors (monuments, sculptures, fountains, greenery, lanterns, wells, benches...), defining city

¹⁰ Paszkowski Z., *An Ideal City from European perspective and its relations with contemporary town planning*, Universitas, Kraków 2011. A research supported financially by MniSZW, number NN527107738. The text of this article is a reflection coming from the issues I touched in my book, and it's neither the summary of this book nor is composed of excerpts from this book.

¹¹ Rewers E., *Post-Polis. Wstęp do filozofii miasta ponowoczesnego*, Universitas, Kraków 2005

¹² Toffler A., *Trzecia fala*. PIW, Warsaw 1979

¹³ This is both the matter of architectural forms taken from rural patterns, one-family houses and „manor type” buildings, allotments and little gardens within urban areas, as well as culture and social behaviours having strong impact on urban culture. These issues are discussed also by Dieter Frick: *Theorie des Städtebaus*, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, Berlin, 2008 p. 12

symbolism in their sequences, shapes and details, and praising greatness and culture of the inhabitants.

However, to make this complex issue more familiar, we should consider the concept of a city in the European context, and define the components it is composed of. The concept of a city has become both a subject and an object of civilisation progress, and, as a consequence, of diverse and complex development of the cities and urban civilisations. The concise description of the basic components of this notion is to show that in the history of civilisation, despite its ups and downs, despite the unique scope of urbanisation, the concept of a city has remained intact and not changed.

THE MAIN PILLARS OF THE CONCEPT OF A CITY

According to the concise analysis of a historic city in Europe, the notion of “the concept of a city” coming from this analysis should be regarded in a social-spatial perspective. This concept is based on four pillars represented by the issues of localisation, function, form and emotion. From the general point of view these issues represent various social and spatial contexts:

- the context of environmental values when choosing a site for a city,
- the context of functional legitimacy when creating an urban community,
- the context of creating a form of a city, being an attempt to shape ideally the urban space in a spirit of beauty and timelessness¹⁴,
- the context of non-material values which create the history, identity¹⁵ and “magic” of a city,
- the context of multiple mutual relations: spatial (among objects themselves, among objects and open space, among various size elements of the space, etc.), interpersonal (collaboration, official dependencies, commonness, etc.), as well as individual relations of perceiving an urban space by its users.

THE VALUE OF THE SITE OF A CITY

Decision where to locate a city is one of the most important decisions in the process of city development. Greek and Roman rituals related to marking out a city were with no doubt the beginning of its history, but they also crowned some difficult decisions concerning the choice of a location. The majority of decisions where to locate a city regarded the presence of natural defensive conditions, access to water, vicinity of trade routes. Main routes could be easily traced in the system of main streets, thus linking urban structures developed in the nodes of the regional net with the space of entire region. Some cities, like Greek Tremessos or Priene located in the mountains, or Polish defensive settlements sited on the marshes (Biskupin), in spite of their defensive character didn't survive in the course of history. It happened so due to events in the past (for example the earthquake in Tremessos, deposition of sediments in the mouth of the Meander River in the case of Priene and Miletus), and partially due to the predominance of the defensive factor (of getting out from the cooperation space) over the factor of cooperation with other towns. Other cities, mainly those being the “nodes” of regional communication network, the centres of diverse cooperation, have been developing dynamically till now (Athens, Cologne,

¹⁴ Paszkowski Z., *Ponadczasowe wartości w architekturze*, [in:] *Definiowanie przestrzeni architektonicznej*, Czasopismo Techniczne, Kraków 2011

¹⁵ The notion of “identity”, vastly discussed among architects and town planners is explained by Kevin Lynch in his book: *Good City Form*, The MIT Press Cambridge Massachusetts, London 1981 (paperback edition 1984), s. 131: „Identity is the extent to which a person can recognize or recall a place as being distinct from the other places-as having a vivid, or unique, or at least a particular, character of its own”. The work *Miejsce – tożsamość i zmiana (A Place – Identity and Change)* by Magdalena Żmudzińska-Nowak, Politechnika Śląska 2010, is worth mentioning, too; the author analyses the identity of places in a town, and reaches a conclusion it is the result of both the morphology of a city and of individual psycho-physical perception.

Turin, Krakow and many others). Location in a specific natural landscape determines the relations of the buildings with the topography of the terrain, inspires architectonic forms and urban compositions thus causes a unique physiognomy of a city (Rome, Lisbon, or Languedoc circulades¹⁶). Many factors which influenced the decisions where to locate a city, are no more important. However the cities which have accurate location in the regional space, based also on the cooperation with other urban centres, had better conditions to develop, and this "location fund" has been still in use.

COOPERATION AS A SENSE OF THE CITY

Cooperation is the first important component of the "concept of a city". The need of cooperation based on the principle of community, mutual help to realise life objectives and to increase the chance to survive, was already obvious in the early period of civilisation development in Europe. This "herd instinct" of the humans was the base of the will to gather and to battle together against the hostile forces of Nature. The "tribal" character indicated the need to emphasize the group relations and necessity to govern the community. The main aim of the oldest cities in our civilization, like Catal Huyuk in Turkey, which appeared approximately 10 thousand years BC, was the most common interest for everybody – to survive. Far later, the city-states, poleis, in ancient Greece, or in the Roman Empire, were the examples of highly organised social community which, besides taking care of the basic aims of survival and development, created the principles of cooperation on higher level, the basis for democracy, while the way urban community was organised used to be reflected in permanent urban compositions. This is due to cooperation, to organisation of a group, fast exchange of information, possibility to reach aims which could not be reached individually, such cities could appear and defend their independent existence. The Medieval city laws and principles of social life, for example guilds or how a city used to be defended in the case of external attack, are the best illustrations of such cooperation.

Also today the multilateral cooperation of various character and scope is extremely important for the development of a city. The abundance of present forms of cooperation is the basis for the diversity of a town, its complexity, character and possibilities of development. Mutual empathy and observing the principles and norms of urban life within urban community – they both make basis for cooperation. Urban community can be understood today as sharing the place for living, growing up in the common environment, creating local identity, which means to belong to the group and to the place and to be responsible for the common good, both the material one (for example: urban space) and non-material (for example: tradition).

A city is a place where not only the process of cooperation within the processes of work is occurring, but it's also a place of formal and informal social contacts and inter-culture meetings. The need to exchange the commodities and services, the need to exchange information, science, art, production – as well as easier possibility of choosing partners for life, possibility to educate young generations, to live as a family, to feel more secure socially – were, among the others, the fundamental merits that supported the development of a city, regardless its form and location. In the course of time the cities transformed into compact urban societies of high level of cooperativeness and creativity, and it is just there, in the cities, various achievements of civilisation appeared. The contemporary European civilisation owes its development to the cities, the melting pots of diversity, where innovative technical solutions, modern culture and art, new humanistic and social ideas were generated.

¹⁶ Languedoc circulades – the group of defensive cities located in Languedoc in the 11th century; they were built in concentric circles on the hills and had a sacred building in the centre. The cities were identified and described as a planned urban composition by professor Krzysztof Pawłowski in his book: *Circulades Languedociennes de L'an Mille. Naissance de l'urbanisme européen*, Presses du Languedoc.

SPATIAL VALUES IMPORTANT FOR THE CITY'S IDENTITY

An extremely significant component of the concept of a city (of a cityness) are the spatial values, it is the town plan and the buildings and their relation to the topography of the terrain, natural landscape being the result of the city location. The concept of a city, in the early stage of town planning development, was based on the commonness of interests (safety, family ties, exchange of commodities, work, feeling of belonging to a group, etc.) which used to be recorded in urbanised space. This space had a specific hierarchy of urban interiors of public character, and characteristic location of certain edifices reflecting their importance and size. It is really significant that old cities have the abundance of spatial compositions, urban plans, public areas, types and sizes of buildings, stylish decorations, architectonic forms making both public spaces and edifices easily noticeable (landmarks). The objects built in such a way were supposed to exist and keep their functions for centuries. Important urban edifices reflected aesthetic flavour of epochs, showing the mastery of craft, technique and deep faith in supernatural factors. The spatial value of a city, its urban layout, buildings of timeless value, were the base for its spatial identity and allow the town to compete with the others. In many old, still existing towns, these are historic parts that keep defining their architectural and spatial identity (San Marco Square in Venice, Market Place in Krakow, Rambla in Barcelona, Waly Chrobrego in Szczecin). Although it is not proved whether spatial and architectural values of a town influence in any way the happiness of their inhabitants, with no doubt they influence significantly the "identity" of a town and its general functionality. This is so because "spatial values" are not only the beauty of buildings, but their logic, usefulness and functionality. Nowadays, many objects of architecture are no longer shaped according to classical, rational patterns; the same situation can be noticed in the case of urbanised spaces of cities – the classical principles were replaced with pragmatic and immediate solutions¹⁷.

THE MAGIC OF A CITY

The material and spatial values together with the values being the result of cultural character of urban community are the starting point for the next very important component of the concept of a city: non-material values. Non-material values of a city are being created first of all by its tradition that is responsible for a kind of "magic" - this "magic" is related to the history of a city, inhabitants, their spiritual sphere, beliefs, legends, superstitions and ideas. Non-material values of a city are being "incubated" in the process of existence of the cities (both during creation and destruction) as partial histories, individual or group, as records of important events, then as recollections stored in social memory and historical space. Only those cities which have their own histories and traditions can create such magic. Newly build towns, urban spaces, dwelling districts, can not have this "magic component", and their aesthetic and technical qualities are not enough to make them exist for centuries and create the history of a place. Not without reason old objects and spaces are used as sites for new functions meeting contemporary needs. Palaces of kings and presidents, as well as seats of city authorities are willingly located in historic buildings. Also new, modern functions, like malls and shopping centres, use the atmosphere of the past. The good example is the factory complex of Izrael Poznański in Łódź transformed into Manufaktura Shopping Centre, the Andels Hotel and Art Centre, Old Brewery Mall in Poznań, or Kazimierz Shopping Centre in Krakow. This is the way we can use the history, add a new chapter, and due to historic perspective the contemporary architecture can get more rich, individual meanings.

¹⁷ I recommend an excellent book written by professor Antonio Monestrioli, *Tryglif i metopa. Dziewięć wykładów o architekturze*, Politechnika Krakowska, Kraków 2008.

THE CONCEPT OF A CITY NOWADAYS

Let's try to transpose these issues to the situation of contemporary urban development, and analyse how deeply the components described above are (or can be) rooted in today cities or in future town plans. In spite of the Toffler's vision of a global village and supposed erosion of the concept of a city, its fundamental component, social cooperation, is still present and desired. In spite of hi-tech communication, neither 3D TV, nor radio, mobiles, Internet, Skype, nor any Smartphone can replace personal contact with other people. In spite of book and Internet publications, nothing can replace a possibility of personal meeting and direct exchange of information and ideas, nor the possibility of inter-personal cooperation. Personal contact is richer than electronic transfer of information, because it is being completed with all senses, though the sight is the most important form of perception. Just think about symposia and conferences, more and more numerous café, clubs, restaurants, need of meetings and encounters, even about the phenomenon of looking at passers-by while sitting at the café table, or gathering to manifest common interests (sport, economic or political). What makes a city superior over a non-city is a better possibility to find a job and services or to produce commodities. Surviving in urban society is easier due to working for the others. In a dispersed settlements the work is usually focused on one's own needs, the possibility to earn money working for the others are very limited, sometimes even impossible. Thus the possibilities of additional income are not many.

However nowadays the issue of cooperation should be seen even in a wider perspective. Bigger social mobility enabled by the right of free travelling and settling down in Europe, gives individuals more chances as before to find a right place for personal development. Thus urban community becomes more changeable, individuals belonging to it are more diverse, more mobile, less related with the place of present living. "Meeting / Encounter" replaces the notion of community. This phenomenon was used to create the brand of the Wrocław city: *Wrocław, a city of meetings*".

In the context of social mobility, the spatial layout and identity of a city play extremely significant role in fixing the "concept of a city". The spatial distinctiveness of a city can be reached with a help of high quality architecture and public space of individual, recognizable character.

CHANGING THE PARADIGM OF A CITY DUE TO URBAN DEVELOPMENT

In the 20th century the principles of forming urban space were changed fundamentally, when compared with the principles observed in the case of Medieval towns, and even those ones from the 19th century. Since ancient times cities reflected religious faith and the cosmic harmony of the Universe. The tendencies to create an ideal urban layout were dominating in the town planning discourse from Medieval Ages to industrial epoch; striving for symmetry, axes, rationality and balance in form and function – these were their characteristic features. Urban industrialisation in the 19th century and the development of social ideas, as well as the faith in scientific achievements of mathematics and mechanics launched the mechanistic approach to the issues of space shaping, rejecting the cosmological problems¹⁸. Such a change was caused also by the traumatic experience of excessive congestion in the industrial towns of the 19th century, and the appearance of new ideas in town planning: garden cities, linear cities, functional cities, etc. Towns built according to these new ideas meant also the implementation of new social ideologies – socialism and communism. These tendencies were one of the main reasons of the deglomeration phenomenon manifested in various forms of urbanisation. Deglomeration allowed to create more friendly conditions for living (houses in gardens – E. Howard,

¹⁸ Akkerman A., *Harmonies of Urban Design and Discords of City Form [w:] Designing Cities*, published by. A.R. Cuthbert, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2003

dwelling districts in parks – Le Corbusier, etc), though it strongly weakened the foundation of compact cityness. Deglomeration, as a negative functional-spatial phenomenon, was connected with negative social phenomena, like making the cooperation ties weaker, changing the rules of job division, rules of behaving, etc. so characteristic for compact cities. It's worth to remember, that in the case of dispersed urban space, it is necessary to use different means of transportation to meet the basic life needs. Such a situation causes the growth of space necessary for communication, often at the expense of other city functions (recreation, pedestrians, urban activities of the residents). Reurbanisation, which can be noticed now, means coming back to the compactness of a city, and using within contemporary projects the composition features characteristic for old cities – this is an attempt to come back to the concept of a city rejected in the 20th century, in the times of functionalism and social modernism.

SUMMARY

This short analysis shows that in spite of globalisation and technical progress, the concept of a city hasn't changed a lot. Cooperation, creating an urban community of identity, creating valuable composition within urbanised space and non-material values defining the identity of a town – these elements have been expected and looked for even now, since they define the concept of a city, its development possibilities and its values. Millions of tourists visiting the Old Town in Krakow to admire the beauty of Medieval space arrangement and the edifices with their legends and stories of historic events and their famous residents, like in the case of Venice, Paris, Rome, London, Barcelona or Lisbon – towns of unique magic, prove the necessity of existence of cities as the essence of history, culture and places where emotions intensify, confirm the need of the concept of a city and permanent creation of its various forms based on cooperation and co-creating spatial and non-material values.

Summarising the above theses, it has to be said, that the concept of a city has been still alive and needed, though the form of the concept has been constantly changed to meet the contemporary needs and expectations. However it has to be highlighted, that the pillars described above, are in the state of extreme danger. Increasing speed, frequency and quantity of mobile persons, constant decrease of quality of objects, commodities, events, cultural patterns, etc., replacing permanent urban communities with accidental relations or encounters, lack of compact space, lack of the system of judging the contemporary urban space and architecture, and vanishing spirituality and sacredness in urban spaces, are a few factors, chosen from many others, causing a city comprehended as a compact ideological-spatial system to erode.

It seems that in spite of these unfavourable phenomena of general character, which influence the shape of contemporary European cities, it's worthy to chose different paths in designing and administrating to maintain and support the concept of a city. It seems also necessary to create special rules of supervising the development of existing towns and projects of the new ones in the future to be able to:

- make conditions enabling creation of social links of cooperation among the residents,
- create permanent values based on classical principles of order and geometry, both in urban composition and in architecture,
- create objects and public spaces of timeless value,
- adjust new architecture to the spatial, historic and social context of the area where we are going to act, taking into consideration the principles of sustainable development.

Taking into account the fact that a city is a living organism, demanding constant transformations, the rigid spatial plans should be avoided. Long process of designing and completing the investments (incubation of an idea of urbanised space and transforming it into

reality) due to complex investment processes (especially in the case of public spaces) deserves creative thinking, anticipating the directions of spatial and social planning.

Urban development can not be planned without creative thinking of the future, because this would mean the end of contemporary European urban civilisation, whose significant physical manifestation are well designed cities, with perfect internal organisation, timeless architecture being the testimony of each epoch in culture and art, always sustainable and in harmony with surrounding landscape.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Akkerman A., *Harmonies of Urban Design and Discords of City Form* [w:] *Designing Cities*, wyd. A.R. Cuthbert, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2003
- [2] Barnett J., *City Design*, Routledge New York 2011
- [3] Eysymont R., *Kod genetyczny miasta. Średniowieczne miasta lokacyjne dolnego Śląska na tle urbanistyki europejskiej*. VIA Nova, Wrocław 2009
- [4] Frick D., *Theorie des Städtebaus*, Ernst Wasmuth Verlag, Tübingen, Berlin 2008
- [5] Harvey D., *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*, Wydawnictwo Bęc Zmiana, 2012
- [6] *Humanistyczne oblicze miasta*, praca zbiorowa pod redakcją naukową Dobiesława Jędrzejczyka, Warszawa 2004
- [7] Kostof S., *The City Shaped. Urban Patterns and Meanings Through History*, Thames & Hudson, 1991
- [8] Lynch K., *Good City Form*, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1981
- [9] Monestiroli A., *Tryglif i metopa. Dziewięć wykładów o architekturze*, Politechnika Krakowska 2009
- [10] Nawratek K., *Ideologie w przestrzeni. Próby demystyfikacji*, Universitas, Kraków 2005
- [11] Paszkowski Z., *Miasto idealne i jego związki z urbanistyką współczesną*, Universitas, Kraków 2011
- [12] Paszkowski Z., *Ponadczasowe wartości w architekturze*, [w:] *Definiowanie przestrzeni architektonicznej*, Czasopismo Techniczne, Kraków 2011
- [13] Pawłowski K., *Circulades Languedociennes de L'an Mille. Naissance de l'urbanisme europeén*, Presses du Languedoc 1994
- [14] Rewers E., *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Universitas, Kraków 2005
- [15] Rykwert J., *The Idea of a Town. The Anthropology of Urban Form in Rome, Italy and the Ancient World*, Princeton University Press, Princeton 1976
- [16] Toffler A., *Trzecia fala*, PIW, Warszawa 1997
- [17] Żmudzińska-Nowak M., *Miejsce, Tożsamość i Zmiana*, Politechnika Śląska, Gliwice 2010

O AUTORZE

Zbigniew Paszkowski - doktor habilitowany, inżynier architekt, profesor nadzwyczajny, od września 2010 Prodziekan ds.nauki i organizacji, Wydział Budownictwa i Architektury ZUT.

AUTHOR'S NOTE

Zbigniew Paszkowski - doctor, engineer, architect, associate professor, from September 2010 Dean responsible for science and organization at Departments of Civil Engineering and Architecture ZUT.